

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

SMJERNICE ZA IZBOR REVIZORA ANGAŽOVANIH ZA REALIZACIJU PROCJENE KVALITETA AKTIVE

Korišćeni pojmovi i definicije

AQR – procjena kvaliteta aktive;

Smjernice – Smjernice za izbor revizora angažovanih za realizaciju procjene kvaliteta aktive;

AQR Priručnik – Priručnik CBCG za procjenu kvaliteta aktive dostavljenim od strane savjetnika CBCG, a izrađenom po uzoru na dokument Evropske centralne banke „Asset Quality Review Phase 2 Manual“ iz juna 2018. godine i prilagođenom za lokalne specifičnosti;

Radni blok – izraz koji se koristi da označi radnu cjelinu odnosno fazu u cjelokupnom procesu, sve u skladu sa AQR Priručnikom;

Potencijalni revizor – podobni revizor u skladu sa tačkom 2. ovih Smjernica

AQR revizor – izabrani revizor od strane date banke

EBC – Evropska centralna banka

Zemlje Zapadnog Balkana - Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija, Kosovo i Albanija.

Uvod

Smjernice za izbor revizora angažovanih za implementaciju procjene kvaliteta aktive (u nastavku: Smjernice) se primjenjuju u procesu odabira potencijalnih revizora, a u vezi sa sprovođenjem AQR koji je planiran u 2020. godini, sve u skladu sa Priručnikom CBCG za procjenu kvaliteta aktive (u nastavku AQR Priručnik).

Potencijalni revizori moraju biti podobni. Njihova podobnost se utvrđuje u skladu sa tačkom 2. ovih Smjernica.

Banka slobodno bira jednog AQR revizora od potencijalnih revizora, uvažavajući tehničke i finansijske aspekte pristiglih ponuda, ujedno sagledavajući i uvažavajući zahtjeve ovih Smjernica. CBCG daje prethodnu saglasnost na izbor AQR revizora za datu banku.

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

Banka je dužna da prethodno pismeno obavijesti CBCG o izabranom AQR revizoru. CBCG zadržava diskreciono pravo da zatraži dodatna objašnjenja i dokumentaciju u vezi izbora AQR revizora, kao da i odbije zahtev odnosno ne pruži saglasnost na izbor predloženog AQR revizora, u kom slučaju banka je dužna da odabere drugog AQR revizora. CBCG zadržava pravo da ne pruži saglasnost na izbor AQR revizora, u sledećim slučajevima:

- Ukoliko CBCG procijeni da predloženi AQR revizor i predloženi tim nemaju odgovarajući kapacitet i iskustvo da obave AQR na zadovoljavajućem nivou kvaliteta;
- Ukoliko CBCG procijeni da postoji potencijalni konflikt interesa da predloženi AQR revizor obavi AQR (da li kao pravno lice ili pojedini članovi tima);
- Ukoliko su protivu predloženog AQR revizora, ili nekog od članova tima, u prethodnom periodu izricane mjere zabrane obavljanja djelatnosti, izricane kazne u vezi privrednih prestupa, i slično.

Banka je dužna da u ugovornom odnosu sa AQR revizorima obezbijedi mogućnost da po potrebi odnosno nalogu CBCG pribavi sve neophodne podatke i informacije, uvid u pojedinosti izbora i rada AQR revizora na ovom projektu, kao i da prekine ugovorni odnos u slučajevima predviđenim AQR Priručnikom, a koji se prvenstveno odnose se na neadekvatno pružanje usluga od strane AQR revizore ili neispunjavanje propisanih uslova.

Banka i AQR revizor su odgovorni za obezbjeđenje potrebnih zaštitnih mjera kako bi se osigurala nezavisnost procjene.

CBCG posebnim smjernicama uređuje pitanje izbora AQR procjenitelja koji će biti zaduženi za pregled procjene i po potrebi vršenje procjena vrijednosti kolaterala banke - nekretnina koje su dio uzorka imovine koja će uključivati stanove, poslovne zgrade, poslovne objekte, investicije u toku, zemljište svih vrsta i drugo osiguranje koje podliježe ocjeni.

Ukoliko je potencijalni revizor sačinjen iz više entiteta (konzorcijum) dužan je da pruži sve pojedinačne informacije u cilju sagledavanja ispunjenosti zahtjeva iz Smjernice.

Tačka 1

Zadatak AQR revizora u skladu sa AQR Priručnikom

Dužnost AQR revizora je da sprovede postupak u skladu sa AQR Priručnikom CBCG čija je izrada u toku, i koji će sadržati konkretne zadatke i metodologiju za sprovođenje procjene kvaliteta aktive. Napominjemo da je osnova za izradu AQR Priručnika i priloženih dokumenata „Asset Quality Review Phase 2 Manual-u“ izdat od strane ECB iz juna 2018. godine. Isti se prilagođava lokalnom institucionalnom i zakonskom okviru kao i specifičnostima tržišta Crne Gore.

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

Za potrebe inicijalne ocjene očekivanog napora i definisanja finansijskog aspekta ponude, preporuka je da se potencijalni revizori rukovode zahtjevima iz pomenutog priručnika ECB, uz uzimanje u obzir i očekivanih pojednostavljenja za potrebe lokalnog tržišta.

Prethodno iskustvo pokazalo je da sam proces uzorkovanja može u bitnoj mjeri uticati na ocjenu očekivanog napora od strane revizora. Naime, kako u većini slučajeva nije moguće pregledati sve izloženosti iz portfolija vrši se uzorkovanje na način koji osigurava da je odabrani uzorak dovoljno velik i reprezentativan. Očekuje se da način odabira uzorka bude u velikoj mjeri zasnovan na metodologiji uzorkovanja kako je opisano u dokumentu „Asset Quality Review Phase 2 Manual-u“, izdatom od strane ECB iz juna 2018. godine. To znači da će veličina uzorka zavisiti od karakteristika i specifičnosti portfolija konkretne banke poput homogenosti portfolija, rizika portfolija, ukupnog broja dužnika i nivoa koncentracija dužnika. Imajući u vidu da će veličine rezultirajućih uzoraka varirati od banke do banke, nije moguće dati egzaktno smjernice u pogledu veličine uzorka za pojedinačne banke. Stoga se za potrebe procjene očekivanog napora od strane revizora može poći od okvirnog očekivanja da će pregledom biti obuhvaćeno najmanje 50% aktive ponderisane kreditnim rizikom.

Procjena će se izvršiti na odabrani presječni datum u skladu sa AQR Priručnikom.

Za potrebe inicijalnog planiranja očekuje se da će AQR revizori obavljati aktivnosti u skladu sa indikativnim vremenskim planom prikazanom u narednoj tabeli:

Indikativni rok	Okvirne aktivnosti
Period pripremnih aktivnosti (od početka aprila do kraja avgusta 2020)	Pripremne aktivnosti CBCG: Priprema i usvajanje AQR Priručnika i pratećih upitnika, selekcija i odobrenje portfolija, distribucija materijala bankama i ostale pripremne aktivnosti Pripremne aktivnosti banaka: Izbor AQR revizora, izbor AQR procijenitelja, priprema podataka i informacija u skladu sa instrukcijama CBCG i ostale pripremne aktivnosti
Kraj avgusta 2020	Neposredna ispitivanja (terenski rad) započeta kod svih banaka
Septembar 2020	Završetak Radnog bloka 1 (Analiza procesa, politika i računovodstva po bankama)
Septembar 2020 – Oktobar 2020	Završetak Radnog bloka 2 (Kreiranje kreditnih fajlova i validacija integriteta podataka)
Oktobar 2020	Završetak Radnog bloka 3 (Uzorkovanje)
Oktobar 2020 – Decembar 2020	Završetak Radnog bloka 4 (Provjera Kreditnog Fajla)
Oktobar 2020 – Januar 2021	Završetak Radnog bloka 5 (Procjena kolaterala i vrijednosti nekretnina)
Novembar 2020 – Januar 2021	Završetak Radnog bloka 7 (Analitika agregatnog rezervisanja)
Novembar 2020 – Januar 2021	Završetak Radnog bloka 8 (Analitika Fair value izloženosti)
Januar 2021	Završetak Radnog bloka 6 (Projekcija nalaza analize kreditnog fajla)
Februar 2021	Završetak Radnog bloka 9 (Post-AQR CET1% procjena)
Mart 2021	Razmatranje nacrtu izvještaja sa bankama
Mart 2021	Dostavljanje konačnih izvještaja za sve banke CBCG

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

Napominjemo da je prethodni vremenski plan pružen za potrebe inicijalnog planiranja i pripreme ponuda potencijalnih revizora, kao i okvirnog planiranja resursa u bankama.

CBCG zadržava sva prava da prilagodi vremenski plan tokom procesa pripreme AQR Priručnika, kao i tokom sprovođenja AQR u skladu sa datim okolnostima na terenu i okruženju (uključujući i one vezane za COVID-19 situaciju, eventualno uvođenje vanrednog stanja i dr.).

Svaki ponuđač je dužan da adekvatno predstavi svoj tim sa kojim namjerava da izvrši procjenu kvaliteta aktive. Potrebno je navesti broj ljudi koji će biti angažovani na ovom angažmanu, koliko njih ima visoke kvalifikacije, kao i kakvo iskustvo članovi tima imaju u radu na sličnim projektima. Potrebno je priložiti i informacije o kvalifikacijama i stručnosti svakog člana tima (CV) uključujući i dokaze o zadovoljenju minimalnih tehničkih kriterijuma, kao i o konkretnim zadacima koje će oni da obavljaju. Svaki ponuđač je dužan da prezentuje svoje aktivnosti i sposobnosti. Prezentacija minimalno uključuje opis strukture kompanije, vrste izvršenih aktivnosti, i nabrojavanje sličnih projekata koje je kompanija izvršila u posljednje tri godine, računajući od datuma podnošenja ponude.

AQR revizor će biti dužan da obezbjedi kontrolu kvaliteta procjene kolaterala od strane procjenjivača..

Tačka 2.

Podobnost revizora

Ponude bankama mogu dostaviti samo podobni revizori.

Podobni revizori moraju ispunjavati u nastavku navedene minimalne uslove:

- uslove za nezavisnost AQR revizora;
- uslove za kvalifikovanost i poslovni kapacitet AQR revizora;
- uslove u pogledu kvalifikovanosti rukovodioca projekta;
- druge opšte uslove i ograničenja.

U slučaju da se sazna nakon što su AQR revizori odabrani, odnosno u toku sprovođenja AQR, da određeni uslovi nisu bili ispunjeni u trenutku davanja ponude ili su narušeni u međuvremenu, CBCG će bez odlaganja biti obavještena o tome pisanim putem od strane banke i/ili odabranog AQR revizora.

Uslovi za nezavisnost AQR revizora

AQR revizori moraju ispunjavati sledeće minimalne uslove u cilju obezbeđenja nezavisnosti procjene:

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

- U trenutku dostavljanja predloga za sprovođenje AQR, potencijalni revizori moraju biti nezavisni od bilo kog člana odbora direktora, glavnog izvršnog direktora i ostalih izvršnih direktora banke, ili višeg rukovodioca banke koja je predmet procjene kvaliteta aktive. Nezavisnost naročito podrazumeva da viši partner, partner, ostali partneri (uključujući i direktore) i/ili zaposleni koji treba da učestvuju u sprovođenju AQR ne vrše¹ rukovodeću funkciju u banci, niti imaju lične, finansijske ili bliske poslovne odnose sa bankom ili njenim akcionarima, niti se nalaze u poziciji bilo kojeg sukob interesa koji bi mogao da spriječi revizore u sprovođenju AQR za datu banku.
- Ne mogu biti povezana lica sa datom bankom u skladu sa važećim Zakonom o bankama.
- Ne mogu biti angažovani za banke za koje su izvršili reviziju finansijskih izvještaja za 2019. godinu ili za koje su angažovani da izvrše reviziju finansijskih izvještaja za 2020. godinu. Ograničenja se odnose i za povezana lica sa AQR revizorom odnosno drugim članovima poslovne grupe/mreže kojoj pripada.
- Ne mogu biti angažovani za banke za koje su odabrani da vrše konsultantske i/ili druge profesionalne usluge u vezi sa pripremom za i sprovođenjem AQR. Ograničenja se odnose i za povezana lica sa AQR revizorom odnosno drugim članovima poslovne grupe/mreže kojoj pripada.
- Ne mogu biti angažovani za banke za koje su izvršili konsultantske i druge profesionalne usluge tokom 2019. godine i 2020. godine, ili za koje namjeravaju da izvrše usluge tokom 2020. godine, a odnose se na oblasti koja je predmet kontrole u AQR. Ograničenja se odnose i za povezana lica sa AQR revizorom odnosno drugim članovima poslovne grupe/mreže kojoj pripada.

Banka je dužna da za potrebe dobijanja prethodne saglasnosti informiše CBCG o svim profesionalnim uslugama koje je sproveo ili sprovodi predloženi AQR revizor tokom posljednje 2 godine² na način i u formi kao što je definisano u Prilogu 1 ovih Smjernica.

Ispunjenje uslova u pogledu nezavisnosti dokazuje se odgovarajućom potvrdom/zvaničnim dokumentima ili notarizovanom izjavom ovlašćenih lica ponuđača.

Minimalni uslovi u pogledu kvalifikovanosti i poslovnog kapaciteta AQR revizora

Potencijalni revizori podobni za izbor za sprovođenje AQR treba da budu kvalifikovani za vršenje revizije finansijskih izvještaja banaka sa dozvolom za

¹ Trenutno ili u posljednjih 2 godine.

² Podrazumeva se 2019. i 2020. i odnosni deo 2018. godine posmatrano do dana dostavljanja obavještenja CBCG

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

poslovanje i sjedištem u Crnoj Gori (u skladu sa zahtjevima CBCG), ili u Evropskoj uniji ili u nekoj od zemalja Zapadnog Balkana (Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Severna Makedonija, Kosovo i Albanija).

Potencijalni revizori moraju ispunjavati i sledeće uslove:

- Minimalno 30% tima koji će biti angažovan na projektu čine stručnjaci koji moraju imati iskustvo učešća u najmanje jednom projektu u vezi sa AQR-om i/ili dijagnostičkim studijama banaka u poslednjih 8 godina, računajući od datuma podnošenja ponude. Ispunjenje kriterijuma se dokazuje potvrdom nadležnog supervizora ili finansijske institucije u kojoj su vršene usluge ili notarizovanom izjavom ovlašćenih lica.
- Cjelokupan tim kojeg čine stručnjaci moraju imati najmanje dvije godine relevantnog radnog iskustva (npr. iskustvo u pružanju konsultantskih usluga ili revizije i povezanih usluga u bankarskom sektoru ili iskustvo u AQR). Ispunjenje kriterijuma se dokazuje radnim biografijama sa potpisanim izjavama članova tima i ovlašćenog lica.
- Potencijalni revizor treba da imaju u timu osobu odgovornu za kontrolu kvaliteta procjena vrijednosti kolaterala koje će vršiti AQR procjenitelji, a koja će posjedovati sledeće minimalne kvalifikacije:
 - najmanje 5 godina iskustva u radu na procjenama vrijednosti;
 - iskustvo od najmanje 2 AQR (ili dijagnostičkim studijama banaka i sličnim angažmanima) u Evropskoj uniji ili u nekoj od zemalja Zapadnog Balkana;
 - Međunarodno priznat certifikat za procjenitelje: Recognised European Valuer REV (TEGoVA) ili MRICS RV (Member of Royal Institution of Chartered Surveyors, Registered Valuer).

Potencijalni revizor je dužan da obezbjedi dovoljno kapaciteta da u okviru definisanih rokova i na zadovoljavajućem nivou završi sve radne zadatke.

CBCG nije imala primjedbi na dosadašnji rad rukovodioca ili pojedinačne članove tima koji su rezultirali bilo kakvim izricanjem kazni, pravnim ili disciplinskim postupkom, ili pokretanjem istog, pred nadležnim organima, kao posljedica neadekvatnog dosadašnjeg rada.

Minimalni uslovi u pogledu rukovodioca projekta

AQR revizor mora da obezbjedi da čitavim angažmanom rukovode najmanje dva rukovodioca (Generalni rukovodilac i Operativni rukovodilac) tima ili timova stručnjaka, na način da se obezbjedi uspješna realizacija postupka.

Generalni rukovodilac će potpisivati i odobravati sve izvještaje u vezi sa predmetnim poslom zajedno sa operativnim rukovodiocem.

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

Generalni rukovodilac treba da ispunjava sljedeće uslove:

- ima odgovarajuće akademsko obrazovanje;
- trenutno obavlja poslove na poziciji "partner/ direktor / principal" ili njima ekvivalentnoj u datom entitetu;
- ima iskustvo od najmanje 2 AQR-a u Evropskoj uniji na rukovodećoj poziciji u posljednjih 8 godina (računajući od datuma podnošenja ponude);
- CBCG nije imala primjedbi na dosadašnji rad Generalnog rukovodioca koji su rezultirali bilo kakvim izricanjem kazni, pravnim ili disciplinskim postupkom, ili pokretanjem istog, pred nadležnim organima, kao posljedica neadekvatnog dosadašnjeg rada.

Operativni rukovodilac treba da ispunjava sledeće uslove:

- ima odgovarajuće akademsko obrazovanje;
- trenutno obavlja poslove na poziciji "partner/ direktor / principal" ili njima ekvivalentnoj u datom entitetu;
- ima iskustvo od najmanje 2 AQR-a ili dijagnostičkih studija banaka u Evropskoj uniji ili u nekoj od zemalja Zapadnog Balkana u posljednjih 8 godina na rukovodećoj poziciji (računajući od datuma podnošenja ponude);
- CBCG nije imala primjedbi na dosadašnji rad Operativnog rukovodioca koji su rezultirali bilo kakvim izricanjem kazni, pravnim ili disciplinskim postupkom, ili pokretanjem istog, pred nadležnim organima, kao posljedica neadekvatnog dosadašnjeg rada.
- stalno zaposlen (bilo u ponuđaču ili kancelarijskoj mreži firme kojoj potencijalni revizor pripada).

Ispunjenje kriterijuma u vezi sa relevantnim i AQR iskustvom se dokazuje potvrdom nadležnog supervizora ili finansijske institucije u kojoj su vršene usluge ili notarizovanom izjavom ovlašćenih lica.

Drugi opšti uslovi i ograničenja

Sljedeći kvalifikovani subjekti mogu biti odabrani kao AQR revizori banke:

- Ponuđač je uredno izvršio sve obaveze po osnovu poreza i doprinosa u skladu sa zakonom, odnosno propisima države u kojoj ima sjedište (dokazuje se dostavljanjem dokaza izdatog od organa nadležnog za poslove poreza da su uredno prijavljene, obračunate i izvršene sve obaveze po osnovu poreza i doprinosa, u skladu sa propisima Crne Gore, odnosno propisima države u kojoj ponuđač ima sjedište).
- Ponuđač mora da dokaže da on odnosno njegov zakonski zastupnik nije pravosnažno osuđivan za neko od krivičnih djela organizovanog kriminala sa

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

elementima korupcije, pranja novca i prevare (dokazuje se dostavljanjem dokaza nadležnog organa izdatog na osnovu kaznene evidencije, koji ne smije biti stariji od šest mjeseci do dana dostavljanja ponude).

- Kvalifikovani subjekti nisu u sukobu interesa sa bankom, prema internim pravilima banke ili AQR revizora.
- Nezavisnost AQR revizora nije narušena ili može biti narušena zbog ostalih angažmana/odnosa koje ima sa datom bankom.

Informacije koje potencijalni revizori moraju dostaviti kao dokaz sposobnosti

Potencijalni revizori za potrebe izbora treba da dostave kao dokaz sposobnosti i sledeće:

- Pojediniosti o sastavu i broju predloženog tima (navodeći relevantna iskustva) zajedno sa biografijama (odnosno CV-evima) i sertifikatima/licencama ključnog osoblja koje će preuzeti odgovornost za dodijeljene zadatke tokom cijelog projekta;
- Detaljan projektni plan o tome kako potencijalni revizor predlaže da se projekat izvede kako je definisano u AQR Priručniku (odnosno ECB verziji za potrebe pravljenja ponude; naravno uz očekivana lokalna prilagođavanja);
- Detalje o tome kako će potencijalni revizor osigurati da se poštuje raspored i da se uspostavlja proces osiguranja kvaliteta;
- Predložene naknade (na osnovu očekivanog broja profesionalnih sati potrebnih za AQR);
- Opis na koji će način potencijalni revizor osigurati povjerljivost podataka i rezultata.

Tačka 3.

Rezultat koji se očekuje od AQR revizora i kontrola kvaliteta od strane CBCG

Očekuje se blagovremena i adekvatna isporuka svih rezultata rada, a u skladu sa AQR Priručnikom odnosno uputstvima CBCG dostavljenim tokom trajanja AQR.

Očekuje se da rezultati budu adekvatnog kvaliteta kao i da je obezbeđena mogućnost provjere.

CBCG će sa svojim konsultantima uspostaviti poseban sistem za kontrolu kvaliteta rada AQR revizora.

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

Tačka 4.

Povjerljivost informacija

Sva pitanja u vezi sa aktivnostima revizora pri sprovođenju AQR, uključujući i ovaj projektni zadatak kao i sve informacije ili dokumenta koje banka i/ili CBCG dostavi revizorima smatraju se povjerljivim.

Banke i AQR revizori su dužni da obezbjede uslove i mjere kojima će se obezbediti povjerljivost informacija, uključujući tu i odgovarajuća ugovorna prava i obaveze u odnosu na sve strane koje budu uključene proces AQR-a.

Tačka 5.

COVID-19 i plan kontinuiteta poslovanja

AQR revizori se ohrabruju da prilikom izrade ponuda prikažu njihove interne procedure, kapacitete i sposobnosti da nesmetano posluju u stresnim okolnostima, kao i anticipirane rizike, koje mogu nastati naročito po osnovu proglašene pandemije od strane Svjetske Zdravstvene Organizacije, a uzrokovane širenjem COVID-19.

CBCG smatra da premda ovo nisu obavezujući uslovi za AQR revizore, banke bi trebale da razmotre ove karakteristike prilikom odabira u nastojanju da se obezbedi u što većoj mjeri kontinuitet poslovanja u datim okolnostima odnosno sprovođenje AQR na definisan način i u definisanim rokovima.

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

Sektor za kontrolu banaka

**Prilog 1 – Minimum informacija koje Banka dostavlja za AQR revizora o
prethodnim i tekućim angažmanima**

R.br.	Revizor (i sve ostale uključene strane)	Angažman	Opis prirode posla	Vrsta angažmana (npr. revizorski, konsultantski, procjenitelj itd.)	Početak angažovanja (dd.mm.gggg)	Kraj angažovanja (dd.mm.gggg)	Kontakt osoba u banci
1.							
2.							
...							